

СОФИЙСКИ УНИВЕРСИТЕТ „СВ. КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ“
СПЕЦИАЛНОСТ „ПСИХОЛОГИЯ“

РЕЦЕНЗИЯ

от проф. д.пс.н. Соня Методиева Карабельова

на дисертационен труд на тема:

**„ВЛИЯНИЕ НА КОРПОРАТИВНАТА СОЦИАЛНА ОТГОВОРНОСТ ВЪРХУ
АНГАЖИРАНОСТА И ПОВЕДЕНИЕТО НА СЛУЖИТЕЛИТЕ“**

за получаване на образователна и научна степен „доктор“ в
направление 3.2. „Психология“ (Трудова психология)

Автор на дисертационния труд: Мария Милкова Минкова

1. АКТУАЛНОСТ И ЗНАЧИМОСТ НА РАЗРАБОТВЕНИЯ НАУЧЕН ПРОБЛЕМ

Настоящият дисертационен труд е ориентиран към проучване на значим проблем, свързан с развитие и интегриране на социалната отговорното поведение. По-конкретно става въпрос за социалната отговорност в организационен контекст и нейния ефект върху ангажираността на работещите. Темата е актуална от гледна точка на постигането на икономически успех на корпорацията в дългосрочен план. Проучванията в тази област показват значимото влияние корпоративната социална отговорност при вземането на

решения, съобразени с екологичните и социални аспекти в дейността на компаниите и индиректно допринася не само за печалбите им, но и за повишаване на благополучието на хората.

Докторантката си поставя за цел да разработи методика за анализ на влиянието на корпоративната социална отговорност (КСО) върху ангажираността и поведението на служителите, която да адаптира и стандартизира за българския социокултурен контекст. В този смисъл М. Минкова емпирично верифицира модел за изследване на взаимовръзките между ангажираност, привързаност към организацията и организационно гражданско поведение. Постигането на целта и решаването на поставените задачи в дисертационното проучване допринасят за повишаване на актуалността и значимостта на изследвания проблем.

2. ОЦЕНКА НА НАУЧНИТЕ РЕЗУЛТАТИ

Основна цел на дисертационния труд е да се проследят директните и индиректните ефекти на корпоративната социална отговорност върху ангажираността и поведението на служителите в организацията в български контекст.

Основните задачи на изследването се отнасят до изясняване на структурата на изследвания феномен в български условия въз основа на достатъчно голяма извадка, която може да се приеме за представителна. Избран е адекватен подход, което показва научната сериозност, с която докторантката се отнася към поставените задачи. Задълбоченият теоретичен анализ, обобщението на подходите за корпоративната социална отговорност, както и систематизираните световни добри практики в областта показват добрата методологическа компетентност на

докторантката. Използваните изследователски методи са релевантни на целите и задачите на изследването.

Дисертацията е разработена в рамките на 287 стандартни страници, от които 102 страници приложения. Трудът съдържа увод, четири глави, структурирани от гледна точка на теоретичното и емпиричното изследване на проблематиката, заключение и библиография. Библиографията включва общо 271 заглавия - 36 на български език, 2 на руски език и останалите - на английски, както и 15 електронни източника. Използваната литература е релевантна за изследваната проблематика. Повечето от литературните източници са от последните 10-15 години, което допълнително допринася за високата оценка. В дисертационния труд са представени 19 таблици, 9 графики и 3 фигури.

Базисните научни постижения в областта на проучваната проблематика са очертани в теоретичния обзор на дисертацията, който акцентира върху основните конструкти и тяхната взаимовръзка. В тази връзка са разгледани и анализирани множество теоретични и емпирични изследвания, като докторантката представя идеите на изследователите в тяхната историческа последователност. Едновременно с това обаче са посочени и съвременните постижения в областта.

Първа глава е посветена на корпоративната социална отговорност. В нея са разгледани основните модели за корпоративната социална отговорност в САЩ и Европа. Докторантката обръща специално внимание на теориите, свързани с корпоративната социална отговорност и по-конкретно на теориите за: заинтересованите страни, социалните договори и корпоративното гражданство. Принос в тази част на дисертационния труд е прегледът на възгледите за развитие на разглежданата проблематика в български контекст.

Втора глава е ориентирана към анализ на подходите за ангажираността на служителите, методите за измерване и връзката с други конструкти. М. Минкова отделя специално място на организационното гражданско поведение, неговите детерминанти и характеристики. В отделен параграф на тази част се дискутират проблемите, свързани с личностните, ситуационни и позиционни фактори за формирането на организационното гражданско поведение. Важно е да се отбележи и връзката на тези конструкти с корпоративната социална отговорност.

Смятам, че литературният обзор е изчерпателен, логично структуриран и показва добро познаване на проблемите, свързани с темата. В заключението на теоретичната част М. Минкова обосновава необходимостта от провеждане на емпиричното проучване, което е основа на обсъждания дисертационен труд.

В началото на емпиричната част докторантката обосновава модела на проучването, който си поставя за цел да верифицира.

За целта на изследването са използвани следните инструменти:

1. Въпросник за корпоративна социална отговорност (КСО) - (Turker, 2009). Той съдържа следните скали: „Социални ползи от КСО“, „Екологични ползи от КСО“, „Икономически ползи от КСО“.
2. Въпросник за ангажираност на служителите (Schaufeli, Bakker, 2003).
3. Въпросник за организационно гражданско поведение (Van Dyne, Graham, Dienesch, 1994), който съдържа три подскали: „Подчинение“, „Участие“, „Лоялност“.
4. Въпросник за привързаност към организацията (Mowday, Steers, Porter, 1979).

Методиката на проучването е ясно и последователно описана. Използваният дизайн, процедура и въпросници са адекватни на целта и задачите на дисертацията.

Емпиричното проучване е проведено върху извадка от 930 изследване лица. Изследването е проведено на хартия и онлайн чрез платформата на Гугъл за научни проучвания. Основната ми забележка към докторантката е свързана с описанието на извадката. Разпределението на изследваните лица е представено едновременно в табличен и графичен вид. Препоръката ми е да се избере един от двата начина, а не да представят данните и по двата метода, тъй като това затруднява четивността на текста.

Поставените в изследването цели и задачи, както и характерът на предполагаемите зависимости между изследваните конструкти, определят статистическите методи, които са приложени при обработката на данните. Те включват методи от описателната и дедуктивната статистика, използвани за установяване на вариацията на изследваните феномени при различните респонденти и техните взаимовръзки. При обработката на събраните данни са използвани следните статистически методи.

1. Описателни статистически методи, приложени за честотни разпределения.
2. Факторен и айтем анализи, използвани за проверка на конструкт валидността на въпросниците, тяхната вътрешна консистентност и адекватност.
3. Т-тест и дисперсионен анализ(ANOVA) за независими извадки, приложени за проверка на диференциращите ефекти на демографските характеристики върху изследваните феномени.

4. Корелационен и регресионен анализи, използвани за проверка на взаимовръзките между изследваните конструктори.

Получените резултати сочат много добри психометрични показатели на използваните в проучването въпросници, което е основание те да се прилагат и в бъдеще в подобни изследвания в български социокултурен контекст. Резултати са описани и анализирани коректно. Те са представени в табличен и графичен вид, като по този начин дават възможност за ясно отграничаване на значимите взаимовръзки между изследваните феномени. Добро впечатление прави, че голяма част от таблиците и графиките са представени в приложение, откъдето точно могат да бъдат проследени конкретни данни.

Смятам, че положителната оценка за проведеното изследване може обобщена по следния начин.

1. Използваните въпросници са подходящо подбрани. Техните психометрични характеристики удовлетворяват стандартите на емпиричното изследване и могат успешно да се прилагат в български условия. Основният принос в дисертацията в тази връзка се отнася до въпросниците, които се прилагат за първи път в български социокултурен контекст.
2. Емпиричният подход осигурява данни за директните и индиректните ефекти на корпоративната социална отговорност върху ангажираността и привързаността на служителите, както и организационното гражданско поведение.

3. Проучването предоставя възможност да се разкрият причинно-следствени връзки и зависимости и с висока достоверност да се проверят хипотезите за връзката на изследваните конструкции.

Направените изводи са релевантни на задачите и обективно отразяват резултатите от изследването.

Смятам, че приносите са точно и ясно формулирани. Те обективно отразяват постиженията и практическата приложимост на резултатите от на дисертационния труд.

Представеният автореферат е съобразен с изискванията, като адекватно представя дисертационния труд.

Мария Минкова представя 7 самостоятелни публикации по темата на дисертацията. Шест от публикациите на български език и една - на руски език.

Посочените бележки не омаловажават значимостта на дисертационния труд. Препоръките ми към докторантката се отнасят до обособяването на отделните аспекти на дискусията на получените резултати в подраздели, което може да допринесе за подчертаването на постиженията.

3. ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Дисертационният труд на Мария Милкова Минкова представлява цялостно и задълбочено изследване на актуална научна тематика, като получените резултати могат да намерят приложение в консултантската практика. Дисертацията и свързаните с нея публикации отговарят на изискванията и наукометричните критерии на Закона за развитие на академичния

състав в Република България за присъждане на образователната и научна степен „доктор“.

Като имам предвид актуалността на темата на дисертационния труд, задълбоченият теоретичен анализ на изследователските данни и успешно проведеното изследване, убедено давам своята положителна оценка и предлагам на членовете на Научното жури да гласуват положително за присъждане на образователната и научна степен **„доктор“ на Мария Милкова Минкова** по професионално направление **3.2. Психология (Трудова психология)**.

07.10. 2019 г.
гр. София

Рецензент:
(проф. д.пс.н. С. Карабельова)